

УДК 913 (477.44):338.48

Чернова Г.В.

Музеї Вінниччини як об'єкти туристичної діяльності в умовах ринкової економіки

Постановка теми дослідження. Щоденно тисячі громадян України та іноземні туристи, прагнучи збагатити свої знання, зустрітися з прекрасним, відвідують музеї. Саме музеї дають змогу побувати в далекому минулому, побачити сьогодення людства, його здобутки. В сучасних умовах ринкової економіки є поширеною думка про те, що музеї — це деякий атавізм, нікому не потрібний «проїдач» бюджету. Вони порожні, щорічно поглинають мільйони гривень і при цьому заявляють, що їхні проблеми - в недостатньому фінансуванні. Але саме музеї, при належному менеджменті та промоушені, використанні новітніх технологій і втіленні цікавих ідей можуть стати тими об'єктами туристичної діяльності, що привнесуть значний прибуток у бюджет регіонів.

Аналіз останніх досліджень з проблематики. Історія розвитку музеїв, теорія та методика музейної роботи є предметом дослідження музеєзнавства – порівнянно молодой історичної дисципліни, що виникла в Україні у другій половині XIX ст. Тому музеї вивчаються переважно істориками, серед яких слід назвати Данилюк А., Мезенцеву Г., Скрипника Г., Хведася А. та деяких інших. Музеї ж як об'єкти туристичної діяльності, вивчаються в галузях географії культури та туристичному краєзнавстві. Серед останніх публікацій в цій сфері слід відмітити «Туристичне краєзнавство» Петранівського В.Л. та Рутинського М.Й., де детально розглянуто класифікацію та сучасну роль музеїв, здійснено огляд визначних музеїв України.

Цілі статті. Метою даного дослідження є аналіз та оцінка розвитку музейної справи у Вінницькій області, з перспективою використання місцевих музеїв у туристичній діяльності регіону в сучасних умовах ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Термін «музей» в перекладі з грецької мови означає місце, присвячене музам, донькам богині пам'яті Мнемозіти. Вважаючи їх покровительками науки і мистецтва, греки будували на їхню честь храми, які називали музейонами. Саме звідси й походить термін «музей» [3].

Суспільні відносини в галузі музейної справи регулюються Законом України «Про музеї і музейну справу» від 29.06.1995 р. № 249/95-ВР. Згідно якого, музеї – це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини. Основними напрямками музейної діяльності є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна робота.

Музейна справа – це спеціальна галузь культурно-освітньої та наукової діяльності, яка здійснюється музеями щодо комплектування, збереження, вивчення і використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури [1].

Європейцям та американцям, важко зрозуміти ситуацію, яка склалася в музейній сфері України. Там музеї вважаються національною гордістю, в Україні ж навіть не знають, скільки їх насправді. Крім того, слід зрозуміти, що музеї можуть стати не витратною, а прибутковою статтею бюджету. Наприклад, відомий

Metropoliten в Нью-Йорку кілька років тому провів виставку «Слава Візантії». Музею довелося вкласти гроші в телерекламу, підготовку, буклети. Але результат приголомшив. Із інших міст і країн потяглися бажаючі поринути в атмосферу стародавнього світу. Як результат, за час роботи виставки місто заробило 182 млн. дол. Музеям на Заході приділяють підвищену увагу. При кожному створено фонд і раду, які формують виставкову політику музею. Крім того, є і спеціалізовані благодійні фонди, за гранти яких борються музеї й окремі дослідники.

В Україні ж музеї вважають закладами культури, що лише витрачають державний бюджет. Вже «за кадром» залишається і той факт, що міністерства культури різних країн записуються в чергу, щоб відвоювати право експонувати у себе золото скіфів, що зберігається в Україні. Хоча слід відмітити, що відвідуваність вітчизняних музеїв зростає. Звичайно, її ще не порівняти з показником, скажімо, Австрії – 228 чоловік на 100 тисяч. У нас поки що лише 28. Адже у музеях виставлено лише 10% колекцій – немає приміщень і грошей на реставрацію. 90% експонатів, які залишилися, зберігаються в запасниках, до того ж не в найкращих умовах. Нині фінансування, яке виділяється музеям, вистачає хіба що на заробітну плату співробітникам і на комунальні послуги. Про ремонт і поповнення фондів, як правило, говорити не приходится.

На нашу думку, сьогодні музейній справі не вистачає лише двох речей: законів і сучасного мислення. Словом, якщо збільшити державну підтримку при бажанні цілком реально, то куди складніше настроїти на потрібний лад самих працівників музеїв, а саме – навчити заробляти в умовах ринкової економіки. На різних круглих столах працівники музеїв заявляють, що такі поняття, як «прибуток», «риниок збуту», «маркетинг» – не для них. Навіщо адаптувати тексти екскурсій для «середнього розуму», адже є постійні відвідувачі, обізнані та грамотні. Крім того, туристичні ініціативи відволікають від прямих завдань – наукової роботи. Але саме активна співпраця з туристичними агентствами плюс реклама підвищує відвідуваність. А сувенірна продукція і введення платних послуг – наприклад, фото- і кінозйомка – ще й додатковий прибуток. На Заході музеї, які отримують дотації з бюджету, крім традиційних буклетно-сувенірних компаній, винайшли ще й інші методи промоушену. Наприклад, відкривають стилізовані ресторани чи кафе, здають деякі свої приміщення в оренду – для презентацій і конференцій. З одного боку, в багатьох українських музеях цей досвід вважають цінним. Проте є одне «але», у законі сказано: музеї – неприбуткові організації. А отже будь-яка їхня ініціатива карається – в тому значенні, що з кожного виду діяльності вони повинні платити ПДВ. «Початковий капітал» – бюджетне фінансування – мінімальний, саме тому податок зведе до нуля будь-які зусилля музейників. Іншими словами, виходить замкнене коло. На те, щоб поповнювати і реставрувати колекції, держава грошей не дає. Але в той же час воно і відбирає шанси в музеїв заробляти самостійно.

Розвиток музейної справи є проблемою багатьох регіонів України. Звернемо увагу на Вінниччину. Адже Поділля, до складу якого входить Вінницька область – це край збіжжя, молока й меду, за панування в якому століттями точилися криваві війни подолян зі скіфами, сарматами, хозарами, половцями, татарами, поляками тощо.

На даний час на території Вінниччини діють 25 державних музеїв, з яких 23 різнопрофільних музеїв, Державний історико-культурний заповідник «Буша» та Національний музей – садиба М. І. Пирогова і 28 музейних закладів, які мають звання «народний» (табл. 1).

Таблиця 1.

Основні показники роботи державних музеїв області на 01.01.2006 р.

Райони	Кількість музеїв	Кількість предметів основного фонду, усього одиниць	Площа музейної території, усього, кв. м.	Загальна кількість будівель музею, усього одиниць	Загальна кількість відвідувачів, тис. осіб	Загальна кількість працівників музеїв
Вінницька область	25	173797	112408	52	626,2	178
м. Вінниця	4	118474	29252	23	504,2	120
м. Жмеринка	1	588	337	1	2,7	1
м. Могилів-Подільський	1	18636	380	1	3,2	3
м. Козятин	1	1304	82	1	14	4
Бершадський	1	1059	212	1	5,2	4
Вінницький	1	460	593	1	2	6
Гайсинський	2	1881	1500	3	9,3	2
Жмеринський	1	1180	366	1	5,2	4
Крижопільський	1	2058	466	3	10	1
Літинський	2	3036	3180	2	5,5	4
Немирівський	1	255	2500	1	6,2	3
Оратівський	1	1606	70	1	4,2	2
Піщанський	1	722	1600	3	2,1	1
Тростянецький	1	1396	213	1	3,4	2
Тульчинський	1	16002	3420	2	22	10
Тиврівський	1	2741	139	1	4,8	2
Хмільницький	1	1058	108	1	0,9	2
Шаргородський	1	293	420	1	4,3	3
Ямпільський	2	1048	67570	4	17	4

На Вінниччині багато музеїв відомих за її межами. Так, у Вінниці знаходяться обласний краєзнавчий музей, обласний художній музей, літературно-меморіальний музей-садиба українського письменника-класика М.М. Коцюбинського, Національний музей-садиба великого російського хірурга М.І. Пирогова. Крім того, в місті є численні суспільні музеї на підприємствах, у вузах і школах, окремих закладах і установах. Серед них можна відзначити музей "Мій край – Поділля", створений працівниками обласного управління внутрішніх справ.

У с. Кармалюковому Жмеринського району функціонує музей народного героя У. Кармалюка, який тут народився. М. Тульчин гордиться музеєм декабристів, у м. Немирові є літературний музей: це місто є батьківщиною великого російського поета М.О. Некрасова і творчою батьківщиною відомої української письменниці Марко Вовчок. У с. Хомутинях Калинівського району музей розповідає про уродженця села українського поета С.В.Руданського. В смт. Браїлові Жмеринського району відкритий музей великого російського композитора П.І.Чайковського і його меценатки Н.Ф. фон Мекк в колишньому її маєтку, де композитор тричі гостив і плідно працював. У смт. Вороновиці Вінницького району створений музей авіації і космонавтики на честь винахідника О.Ф.Можайського, який, будучи тут, розробляв моделі літаків. У с. Заболотному Крижопільського району функціонує музей видатного вченого-мікробіолога академіка Д.К. Заболотного. Музей в с. Марківці Теплицького району увіковічує пам'ять прославленого композитора-земляка М.Д. Леонтовича, який загинув в цьому селі. У с. Дяківці Літинського району створений музей українського

письменника М.П.Стельмаха, який народився в цьому селі. Музеєм в с. Вільшанка Крижопільського району увічнена пам'ять про письменника-земляка Н.П. Трублаїні. Відкритий музей Героя Радянського Союзу і національного героя Франції В.В. *Порика* на його батьківщині – в с. Порик Хмільницького району. І це далеко не всі музеї Вінниччини.

Колекції музеїв області нараховують близько 200 тис. музейних предметів, які є складовою частиною Музейного фонду України. Музейні заклади здійснюють велику науково-дослідну, просвітницьку та пам'яткоохоронну діяльність, є центрами краєзнавчої роботи в районах. Археологічні знахідки сарматської доби I ст. до н. е. із колекцій обласного краєзнавчого музею неодноразово експонувались на міжнародних виставках за кордоном. Науковці Вінницького обласного художнього музею активно співпрацюють із дослідниками музеїв Варшави і Кракова. За участю музеїв області щороку проводяться всеукраїнські симпозиуми скульпторів каменотесів “Подільський оберіг в с. Буша Ямпільського району та гончарного мистецтва “Бубнівська кераміка” в с. Новоселівка Гайсинського району, літературне свято “Велика рідня” в музеї М. Стельмаха в с. Дяківці Літинського району, Дні М. Коцюбинського та Пироговські читання в музеях м. Вінниці. Традиційним стало і проведення обласного фестивалю класичної музики в музеї П.І. Чайковського і Н.Ф. фон Мекк в смт. Браїлів Жмеринського району. Нові форми музейної діяльності практикуються в обласних художньому і краєзнавчому музеях, серед яких створення експериментальних експозицій, реалізація спільних міжнародних мистецьких проєктів, організація масово-освітніх заходів тощо. Музеї області щороку відвідують понад 500 тис. чол.

Проте в діяльності музеїв області є чимало проблем, зокрема незадовільна охорона музейних колекцій, слабка матеріально-технічна база музеїв, недостатнє комплектування фондів. Експозиції музеїв потребують нового концептуального вирішення та перебудови, 14,6 тис. музейних предметів підлягають реставрації. Більшість будівель і приміщень непридатні для зберігання музейних колекцій. Ремонту потребують майже всі будівлі музеїв області. Фондосховища не забезпечені приладами мікрокліматичного та біологічного режимів, дванадцять із двадцяти трьох музеїв системи Міністерства культури і туризму України потребують обладнання засобами охоронно – пожежної сигналізації. Назріла проблема музеєфікації пам'ятки національного значення – дохристиянського, християнського, скельного храму V-XVI ст. – унікального об'єкту історико-культурного заповідника “Буша” Ямпільського району, створення історичного заповідника “Поле Батозької битви” біля с. Четвертинівка Тростянецького району та Музею жертв фашизму на базі комплексу пам'яток Ставки Гітлера “Вервольф”, що поблизу с. Коло-Михайлівка Вінницького району.

Необхідно терміново вжити заходів щодо зміцнення матеріально-технічної бази музеїв та заповідника, створення нормальних умов для збереження пам'яток музейного фонду України. Музеї практично залишаються осторонь впровадження нових технологій, не мають комп'ютерної техніки, аудіо – та відеоапаратури. Музейне обладнання морально та фізично застаріле, діюча охоронно-пожежна сигналізація потребує дооснащення новими технічними засобами та встановлення автономного живлення. Через брак експозиційних площ експонується лише 15% музейних предметів із музейних колекцій, а їх недостатня дослідженість призводить до того, що унікальні пам'ятки культурної спадщини не введені до

широкого наукового та суспільного обігу.

На нашу думку, в музеях Вінниччини, як і України загалом, слід впроваджувати нові форми музейного промоушену та менеджменту, адаптуючись до сучасних ринкових умов. Доцільно організовувати щорічні обласні виставки «Скарби музеїв Вінниччини», випустити путівник по експозиціям музеїв регіону, впроваджувати спеціальні програми для дітей (музейна педагогіка) і для туристів.

Цікавим проектом може стати створення Клубу друзів музею. До якого буде входити здебільшого, учнівська молодь, яка за своїми індивідуальними навчальними програмами потребує частого безоплатного відвідування закладу, і таке право вони могли б «заробляти», реально працюючи на музей і в інтересах музею.

Крім того, на наш погляд, варто розпочати програму «приватизації» (усамостійнення) музеїв, використовуючи досвід Нідерландів. Ця приватизація не має нічого спільного з тим, що відбувається або може відбутися у нас, в країні, оскільки не йдеться про набуття якихось прав, навіть часткових, на музейні колекції, музейні приміщення чи інше майно. Суть приватизації не у привласненні, а в іншому способі управління тим, що залишається в незмінній власності.

Висновки: Таким чином, можна зазначити, що музеї області, як і України загалом, мають майбутнє, але яке воно буде - безхмарним чи ні, залежить і від держави, і від творчих ідей музейників, впровадження нових форм та методів господарювання, сучасного менеджменту та промоушену музейної справи.

1. Закон України «Про музеї і музейну справу» від 29.06.1995 р. № 249/95-ВР;
2. Мезенцева Г.Г. Музеєзнавство (на матеріалах музеїв УРСР) / за ред. С.М. Чайковського. – К.: Вища школа, 1990.
3. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. / За ред. Ф.Д. Заставного. – К.: Знання, 2006. – С. 441 – 518.
4. Погорелова А. Музейна справа: орієнтири розвитку // Українська культура. – 1996. – № 2. – с. 2-3.

The article is devoted to the issue of the day of development and functioning of museums of region, as main treasures of our people, in the modern terms of market economy. Ideas are offered on perfection and improvement of excursion service in the museums of the Vinnitca region.